

GEOGRAFIA Țerrilorū Române.

DE

A. TREB. LAURIANU.

~~~~~

BCU Cluj / Copernic University Library Cluj

Scólele primarie.

Prețitulū 20 paralle.

BUCURESCĪ.

Imprimeria Statulūi.

1863.

X LIBRIS

731008

GEOGRAFIA Țerrilorū Române.

de

A. TREB. LAURIANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru

Scólele primarie.

BUCURESCĪ.

Țiografía Statului numită N

1863.

INTRODUCERE.

Dacia vechiă se întindea de a stânga Dunării de giosă între Tissa și Dunastru, de la 38° pînă la 48° lungime geografică, și de la $43^{\circ} 40'$ pînă la $48^{\circ} 30'$ lățime boreale. Munții Carpaților cari se întind de la apus spre răsărit printre 49° și 50° de lățime geografică, apropiându-se de nordul Daciei se întorc spre miazăzi, și se prefac în mai multe ramuri, dintre cari unii încungiuă centrul Daciei și-l prefac într'o fortăreță naturală. Centrul acesta încungiuat de munți se numește astăzi *Trasilvania*. Din *Trasilvania* curg trei râuri mari: Săseșul care se varsă în Tissa superioară, Mureșul care se varsă în Tissa inferioară, și Oltul care se întorc spre miazăzi și se varsă în Dunărea inferioară. Ținutul de la originea Tisei, care surge de a supra *Trasilvaniei* se numește *Marmorosă*. Din munții apusani ai *Trasilvaniei* surge Crișul în trei ramuri și se varsă în Tissa; ținutul percut de dînsul, între Săseș, Tissa și Mureș se numește *Crișana*. Asemine din munții apusani ai *Trasilvaniei* și din unghiul de cîtră miazăzi surge Teșul, care după ce face un arc spre miazăzi se întorc spre miazăzi și se varsă în Dunărea; ținutul percut de dînsul între Mureș, Tissa și

Dunariă se numesce *Temisiana*. Dacia australe, care p^ortă astăzi numele special de *România* se împarte prin Olt^u în două părți inaequali. De a dreapta Oltului curge din munții Trasilvaniei râul^u Jâiul^u, care se varsă în Dunăriă, de a stânga Argeșul^u care se unesce cu Dâmbovița și apoi se varsă în Dunariă, spre răsărit^u de la acesta curge Jallomița sau Galbinul^u. Dacia orientale se imparte asemenea în două părți prin râul^u Prut^u ce surge din laturea orientale a Carpaților boreali și făcînd^u un^u arc^u spre m^ediă-n^opte se întorcește spre m^ediă-^o și apoi se varsă în Dunariă. Intre Prut^u și munții Trasilvaniei curge Seretul^u, primesce în dreapta sa Suciava, Moldava, Rapida, Tortosul^u, Pudna și Bușeul^u, și apoi se varsă în Dunăriă. Ținutul superior de la surgințile Prutul^u se numesce astăzi *Bucovina*, ținutul dintre munți și Prut^u se dice *Moldavia*, éra cell^u dintre Prut^u și Dunastru *Bassarabia*. România cu Moldavia și cu o parte a Bassarabiei compune astăzi Principatele române unite supt^u un^u guvern^u național. Bassarabia în cea mai mare parte e suppusă Rusiei. Trasilvania cu Temisiana, Crișiana, Marmorosul^u și Bucovina sta^u supt^u sceptrul^u Austriei.

Noi vom^u începe descrierea acestor^u țerr^u, cu Principatele române unite.

PRINCIPATELE ROMÂNE UNITE.

Principatele române unite se compun din două părți principale: România și Moldavia, dimpreună cu partea Bassarabiei cea restituită Moldaviei.

Elle formédiă unŭ statŭ, suptŭ protecțiunea porții otomane și suptŭ garanția puterilorŭ europene.

Forma guvernului e monarhică constituțională electivă. Principele saŭ Domnulŭ Principatelorŭ române unite se allege de Adunarea generală. Ellŭ guvernă cu concursulŭ ministrilorŭ cari sunt respunđitori cŏtră țerră.

BCU Cluj / County Library Cluj

ROMÂNIA.

România se mărginesce la médiă nópte cu Transilvania de care se desparte prin munții Carpați, și cu Moldavia de care se desparte prin perrîlŭ Milcovŭ și prin rîlŭ Seretŭ, la appusŭ, médiă-đi și resăritŭ se mărginesce cu Moesia (saŭ Serbia și Bulgaria), de care se desparte prin fluviulŭ Dunăriă.

Aria României se întinde preste 1350 miliarie geografice pătrate, saŭ preste 5,000,000 de fălci de pămînt.

Rîurile cele mai însemnate alle României sunt: Dunăria care surge din Germania și curge spre resăritŭ, se numesce Dunăria superióre pîno ce trece în vallea Carpaților, de aci se chiamă Dunăria de miđlocŭ pîno ce se apropiă de România, érá după ce trece în vallea dintre Carpați și Emu se numesce

Dunăria inferióre pîno ce se varsă în marea négră. Acéstă parte din urmă (Dunăria inferióre) se numiã în vechime și Istru. Ea se plécã mai ântâiù spre médiã-çi, apoi se întórce éráși spre resăritù, și spallã tótã marginea meridionale a României, apoi se întórce spre médiã-nópte, și după ce primesce în stînga sa rîurile Moldaviei Seretulù și Prutulù se îndreptédã spre resăritù, formândù marginea Bassarabiei și se descarcă în marea négră (Pontulù eussinù). Tóte celledalte rîuri alle României se varsă în Dunăriã.— Dintre acéstea cellù mai mare este:

Oltulù sau Aluta, care se nasce în Trasilvania petrunde printre Carpați în vallea Dunării, desparte România în duce pârti, și primesce în drépta sa Lotrulù și Oltețulù, și apoi se varsă în Dunăriã. Allù doilé este:

Jâiulù, care surge assémine din munții Trasilvaniei, curge printre Dunăriã și Oltù, primesce în drépta sa Motrulù, în stînga Salcea și Amarata, și se varsă în Dunăriã. Allù treilé este:

Argeșulù, care surge din Carpați de a stînga Oltului, curge spre médiã-çi cu applecare spre resăritù, se unesce cu Dâmboviția, care vine assémine din Carpați, și apoi se varsă în Dunăriã. Allù patrulé este:

(Jallomiția) sau Galbinulù, care surge assémine, din Carpați, de a stînga Dâmboviției, curge spre médiã-çi, și apoi se întórce spre resăritù, și se varsă în Dunăriã. Allù cincilé este:

Bușeulù, care surge din Carpați, face unù cotù spre médiã-çi apoi se întórce spre médiã-nópte, și se varsă în Seretù, și unitù cu acesta în Dunăriã.

Maï micl sunt:

Vedea, unită cu Telleormanul, cari curgă între Oltă și Argeșiu și se varsă în Dunăria.

Râmnicul, spre răsărit de la Bușeu, și Milcovul care formedia marginea între România și Moldavia, și se varsă în Seret.

România are foarte multe lacuri spre Dunăria, și patru în partea de cōtră răsărit în regiunea Bușeu-lui, dintre cari merita însemnare Balta-albă, foarte renumită de ver-o câți-va ani încōce pentru efectele ei cele salutare. Ape minerali se află în mai multe locuri.

Dunăria formedia multe insule dintre cari cea mai mare parte sunt posesiuni ale României.

Pămîntul României coprinde metale în sînulău seu: aură, argită, aramă, ferră, plumbă, mercuriă, și altele; înse minerale nu sunt în lucrare, mai înainte se cullegea aură din arena rîurilor și se sco-tea aramă din munți, acumă aă încetată și acestea. Minerali sunt: cuarțul marmure pētra calcariă, sare petrosă în foarte mare cantitate care face țerii ună venită însemnată, cărbunii de pētră nu se caută, ambră se află destullă; fōntăni copiose de pecură cari sîngure se cultivă, afară de sarine.

România în cea mai mare parte e ună șessă intinsă, érá partea de cōtră media-nōpte e muntosă; pămîntul ei e foarte fertile, munții sunt accoperiți cu totă genulă de arbură și afară de munți sunt păduri foarte multe înse de câți-va ani încōce aă începută tare a se rări; apoi sunt grădini cu totă genulă de pomă, meră, peră, pruni, nuci, persici, gutoi, diardiări, caissi, cereși, vișini, duți; câmpurile producă porumbă (cucurudiă), grăne, secare, meiă, ordiă, sara-

cînă, linte, ină, cânepă, fasole, mazere, pepeni, cartofi, tabacū (tutunū), și totū genulū de legumī și de erbe; viile producū vinū multū și fôrte bunū.

Animali domestice și selbatice se nutrescū fôrte multe în Romania: boi, bivoli, ouī, capre, porci, cai, catfiri, asini, urși, lupi, vulpi, rîși, veđiuri, porci selbatici, cerbi, căpriori, iepuri, și altele; dintre passeri mai însemnate sunt: vulturi, falconi, corbi, ciôre, păuni, găini, gâsce, cocori, rațe, curcani, porumbi, grauri, sturđi, și altele; insecte diverse, dintre cari celle mai folositorie sunt albinele, cari producū miere în cantitate însemnată, și vermi de metasse, cari producū fôrte multă metasse; în apă se află pesci, morunū, cigă; somnū, crapă sciucă, linū, păstrăvi, și alte specie.

Locuitorii României sunt Români, cari facū majoritatea absolută, apoi mai sunt: Italiani, Franceși Greci. Arnăuți, Bulgari, Germani; Unguri, Țigani și Judani, înse toți acestia nu facū nici a decea parte din locuitorii țerei cari numeră pîno la 3,000,000 de sufflete. Dintre străini cei mai numeroși sunt Țigani.

Locuitorii României sunt mai toți creștini de ritulū oriental, și stau suptū unū metropolitū și suptū trei episcopi. Dintre străini mare parte sunt catolici cari au unū episcopū ce pörtă titlulū de Nicopoli; apoi sunt protestanți și reformați (calvini). Judanii sunt de legea lui Moise. Machomidanilorū nu le este iertatū se aibă biserice (*giamii*) în țerră.

Cea mai mare parte dintre locuitorii pămîntenii se ocupă cu lucrarea pămîntului și cu crescerea vitelorū. Locuitorii oppidelorū se ocupă cu industria

și cu negoțiul. România vinde vite, pei, lână, bucate, lemne, sare; și cumperă pannură, totu genul de pândătură, instrumente de lucratu, vase de vitru, de porțellanu, de metalle, sacharū, cafea, tutunū turcescū, diverse jovaere și alte article de lussū. Dară prețiulū articlelorū ce vîndū Româniî întrece cu multū prețiulū articlelorū ce cumperă acestia de la străini.

România se împarte firesce în două părți principale despărțite prin râul Oltu, dintre cari cea de a drepta Oltului se numesce România mică, și cea de a stînga România mare. Jâiulū desparte România mică în alte două părți; Argeșulū România mare assémine.

In vechime totă România se împărția în țerra de susū și în țerra de giosū, cea dintâiū se întindea pre lîngă pîllele munților, cea din urmă pre lîngă Dunăriă. Unū vallū de pămîntū se vede și astă-dî care se întinde prin mișloculū țerrei de la appusū spre resăritū pîno în Moldavia, din susū de Galați; și continuă prin Bassarabia în două ramuri, unulū spre Tighina, altulū spre cetatea-Albă.

Acumū se împarte în respectulū administrativū în 17 judecie, 5 de a drepta Oltului, 12 de a stînga lui: 1) judeciulū Medințilorū, 2) allū Jâiulū de susū, 3) allū Jâiului de giosū, 4) allū Vâlcii, 5) allū Romanaiilorū, 6) allū Argeșului, 7) allū Oltului, 8) allū Telleormanului, 9) allū Muscellului, 10) allū Ilfovului, 11) allū Giurgiului, 12) allū Dâmboviței, 13) allū Praovei, 14) allū Jallomiței, 15) allū Rîmnicului, 16) allū Bușeului, 17) allū Brăillei.

Fia-care judeciū se suptîmparte in mai multe cercuri saū plasse. In fruntea fia-căruj judeciū este

câte un administratoriū, și câte unū perceptoriū (sămēșiū), și în fruntea fiă-căruī cercū sau plasse este câte unū subadministratoriū. În fiă-care judeçiū e câte unū tribunariū sau judecătoria compusă din unū președinte și din doi assessorī, cu unū procuratoriū allū statului. Oppidele și au magistratele lorū compuse din unū presedinte și mai mulți membri. Satele și au allessiī lorū.

Locurile celle mai însemnate alle Romaniēi sunt: Bucuresciī, lōngă rīulū Dâmboviția care se varsă în Argeșiū, și apoi amestecată cu acesta în Dunăriă. Numeră preste 100,000 locuitori. Este ântâia capitale a Principatelorū române unite, scaunulū guvernulū, metropolia țerrei, reședinția consulilorū puterilorū străine, și a episcopului catolicū cu titlulū de Nicolopolī, centrulū judeçiului Ilfovū. Între edificiele acesteī capitale merită însemnare palatiulū statului, palatiulū fostului Domnū Giorgiū Bibescu, edificatū de principele Constantinū Brancoveanu pre la anulū 1700, palatiulū fostului Domnū Gregoriū Ghica, și allū fostului Domnū Barbu Stirbeiū, teatrulū național, academia, metropolia, biserica principelū Radu, Sărin-dariulū, Curtea vechiă (biserica în care se ungū domniī), biserica sântului Georgiū, biserica sântului Spiridonū, biserica metropolitului Antimū. Între asșediă-mintele publice sunt de însemnatū: academia națională, trei gimnasie, seminariulū metropoliei, scōla militariă, scōla de medicină, scōla de arti, 5 scōle primarie de băiați, unū institutū pentru crescerea fetelorū, 2 scōle de fete, alte 5 scōle de fete fundate de principele Brancoveanu, și 1 scōlă de fete fundată de principessa Stirbeiū, 2 pensionate de studenți gim-

nasiali, mai multe pensionate private de băiați și de fete. Spitalul de la Colția, spitalul Brancovenescu, institutul filantropic. Academia are o bibliotecă, un muzeu și o tipografie, acum unită cu tipografia metropolitană Nifon. Afară de acestea sunt mai multe tipografii și litografii în Bucuresci. Industria și comerțul sunt în mare florie. — Aprópe de Bucuresci, la Panteleimon, e un institut de agricultură, și la Cotroceni un institut de orfanii fundat de Elena Dómna la 1862.

Craiova, lóngă Jâiu, cu 40,000 locuitori, capitala României mică, cetate fórte vechiă, care a trecut prin multe catrastofe; în međievă era reședinția Banilor, acum e centrul judeciului Jâiului de gios, are un gimnasiu, două scóle publice primarie, două institute de fete, o scólă de fete fundată de principele Brâncoveanu, mai multe pensionate de copii și de fete, o tipografie.

Turnul Severin, lóngă Dunăriă, calle de o postă, din gios de gura Tiernei, cellu dintâiu locu unde au descăllecăt Romani cându au venit suptu Traianu imperătoriu. Din gios de Severin se vedu încă ruinele minunatului pod ce construisse Traianu preste acestu flaviu între anni 104—106 după Chr. Următoriu seu Adrianu illu stricâ din gelosiă. Severu edifică castellu ce pórtă numele lui pîno astăđi. Barbarii lă derîmară. După acestea Justinianu edifică castellu Teodora, după numele imperătoressel sociei selle, alle căruia ruine se vedu încă, din sus de capul podului lui Traianu. În mieđievă Romani întăriră locul cu muri, și susținură acolo multe lupte cu barbarii mai vîrtosu cu Ungurii, în fine se derîmă cetatea. banul Severinului trecu la Craiova, e-

piscopolul și mută reședinția la Râmnicul lîngă Oltul, locuitorii întemeiază altul oppidul în vecinătate, spre răsărit de la Severinul, îl înconjură cu zid și i dădă numele de Cernenți. Severinul după un interval îndelungat se restabilă de principele Alesandru Ghica pre la anul 1837, și acum înflorește din zi în zi. El e capitala județului Medinților, cu un mic port și cu trecătoria preste Dunăria la Cladova, are o carantină foarte bine construită, o școală publică de băieți și una de fete.

Calafatul, lîngă Dunăria din giosul de Severinul cu trecătoria preste Dunăria la Vidinul, locu famous în istoria României pentru multele bătălie ce s'au făcutu acolo. Calle de o postă din giosul de Calafatul este cotul Dunării unde se varsă rîmul Arșariul în dreapta ei, și de unde apoi înainte începe Dunăria a curge spre răsărit. Aci se vedu încă ruinele vechiei cetăți romane *Ratiaria*, capitala Daciei ripeane.

Gura-Jâului, locu însemnatu numai pentru trecătoria la Oréva sau Régova, unde se vedu ruinele vechiei cetăți romane *Regianu*.

Cellei, nu departe de gura Oltului, lîngă Dunăria, cu trecătoria preste Dunăria la Isclu. Aici se vedu din partea României ruinele cetății Sucibida, la capul podului celui construitu de Constantinul imperătorul; de partea dreaptă a Dunării se vedu și mai multe ruine. De la Cellei merge callea cea asternută cu piatră spre mîdiă-nopte în sus la Caracalla, care este astăzi capitala județului Romanților, în a căreia vecinătate se vedu ruinele Antinei pline de monumente romane,—și de aci în sus callea merge pre lîngă Oltul pînă ce trece prin Râmnicul.

Turnul, de a stânga Oltului, aproape de gura lui, capitala judeciului Telleormanu, famoasă în istoria României pentru bătăliile cele multe cu Turcii,—cu o trecătoriă preste Dunăriă la Nicopoli.

Giurgiul, lîngă Dunăriă, cu 12,000 locuitori, capitala judeciului care de cîtră Bulgari se numesce Vlasca (adecă Românescu), cu o scôlă publică primariă de băiați și alta de fete, cu o carantină și cu o trecătoriă preste Dunăriă la Rusciucă (vechiul *Prinamiu*), fôrte celebre în istoria principatelor pentru bătăliile ce s'aũ făcutu acolo de la venirea Turcilor în Europa.

Oltenița, (în vechime Dafne) la gura Argeșiu-lui, cu o scôlă publică primariă, și cu trecătoriă preste Dunăriă la Turtucaia (vechia *Tramarisca*) renumită în istoria principatelor.

Căllărași, lîngă Dunăriă, capitala judeciului Jallomiției (Galbinului), cu o scôlă publică primariă și cu o trecătoriă la Silistra (vechiul *Durostoru*), cunoscută în istoria României.

Cetatea de Flocci, la gura Jallomiției (sau Galbinului) cu o trecătoriă preste Dunăriă la Chărșiova (vechiul *Carsiu*), famoasă în istoria noastră.

Braila, lîngă Dunăriă, din susu de gura Sere-tului, cu o trecătoriă la Macinu (vechia *Trosni*), numeră la 40,000 de locuitori. Capitala judeciului Brailei, cu o scôlă publică de băiați și alta de fete, cu mai multe pensionate private; cellă dintâiu oppidũ commercial allu României, reedificatã de nouũ în o formă fôrte regulatã; fortărețiã însemnatã în tótã istoria României, ai cărei muri s'aũ derîmatũ în urmarea tractatului de la Adrianopoli.

Foxianii, lîngă rîul Milcovă care desparte România de Moldavia. Oppidulă acesta se împarte în două părți, Foxianii muntenesci și Foxianii moldăvenesci. Ceii muntenesci au arsă mai de tot în primăvara anului 1854. Capitalea judeciului Rômnicului, și a ținutului Pudnei. In respectulă commercial oppidulă acesta e centrulă commerciului între amîndouă țerrile române. Numeră la 15,000 locuitori, are două scôle publice de băiați și două de fete. Loculă e renumitū în istoriă pentru multele lupte în timpurile trecute și moderne.

Rômniculă-săratū, lîngă rîulă de assémine nume de la care s'a numitū și judeciulă.

Buđeulă, lîngă rîulă Buđeu, capitalea judeciului, scaunulă unui episcopū, cu unū seminariū, o scólă publică primariă de băiați și o scólă de fete fundată de principele Brancoveanu.

Ploescii, nu departe de rîulă Praova ce se varsă în Galbinū, capitalea judeciului, cu o scólă commerciale, două scôle de băiați, și una de fete fundată de principele Brancoveanu. Oppidulă acesta face unū commerciū însemnat, și numeră la 30,000 locuitori.

Tîrguvestei, spre munți, nu departe de rîulă Dâmbovița, vechia capitale a României, în care și asseđiă scaunulă Mircea celă mare pre la anulă 1383; de atuncea încóce domniū României petrecea vara la Tîrguvestei, și iérna la Bucuresci, pînă la anulă 1700, cândū se mută scaunulă pentru totū de una la Bucuresci. Famósă în istoriă, cetatea acésta înfăcișeđiă astăđi numai ruinele gloriei selle. Ea e capitalea judeciului Dâmboviței, are o scólă publică primariă de băiați și o scólă de fete.

Câmpu-lungă, între munți, capitala judeciului Muscellului, cu o școlă publică primară de băiați și cu o școlă de fete. Câmpu-lungă e cellă dintâi locū unde a descălecatū Radu Negru, cândū a trecutū de la Făgărașiū pre la anulū 1290. In vecinetatea oppidului se vedū ruine de edificie romane, unde se pare că fusse municipiulū Romula.

Argeșiulū saū Curtea de Argeșiū, lōngă rîulū Argeșiū de la care și a luatū numele, scaunulū unui episcopū, cu unū seminariū, o școlă publică primară de băiați și cu o școlă de fete fundată de principele Brancoveanu. Acesta e allū doilē locū unde a descălecatū Radu Negru, și a edificatū o curte domnescă și o biserică. Astădi oppidulū e însemnatū pentru biserica de marmure cea edificata de Nēgu Bassarabă, domnulū României pre la anulū 1518, în stilū bizantinū.

Piteștiul din giosū de curtea de Argeșiū lōngă totū acellū rîu; capitala judeciului, cu o școlă publică primară de băiați și alta de fete.

Slatina, lōngă Oltū, capitala judeciului Oltului; cu o școlă publică primară de băiați și cu o școlă de fete. Are unū podū de lemnū preste Oltū.

Râmniculū Vâlciū, lōngă Oltū, capitala judeciului Vâlciū, reședinția unui episcopū care se numesce allū noulū Severinū, cu unū seminariū, o școlă publică primară de băiați și o școlă de fete fundată de principele Brancovēnu. Prin Râmnicū trece callea romană cea asternută cu pétră.

Caracalla, din giosū de Râmnicū, capitala judeciului Romanai, cu o școlă publică primară de băiați și cu o școlă de fete fundată de principele

Brancoveanu. În vecinătatea ei e Antina cu foarte multe ruine romane.

Țirgu-Jâiului, lîngă Jâiul de sus, capitala județului; cu o școală publică primară de băiați și una de fete; oppidul faimos în istoria României.

Căile principale ale României sunt:

Calea mediană care trece de la Ruzșiava preste Tierna în România, merge prin Severin, Cerneni, Craiova, trece preste Oltul la Slatina, merge prin Pitesci, se întorțe pre lîngă Argeșul spre București; de aci merge la Urđiciani, la Buđu, la Rîmnicul-sărat și în fine la Foxiani.

Tote celelalte căli comunică cu această cale principale a țerei.

Căile laterale sunt:

Calea de la Cerneni pre lîngă Dunăria la Calafat, și de la Calafat la Craiova.

Calea Jâiului, de la gura acestui rîu în sus, prin Craiova, Țirgu-Jâiului, trece prin passul Vulcanului în Transilvania la Sargețul său Hațegul.

Calea Oltului, de la gura acestui rîu, și a nume de la satul Islas, în sus cîtră Rîmnic, pre la mînăsteriul Cođia, trece prin passul Turnului roșu în Transilvania la Săbiniu.

Calea de la Slatina la Turnul, și de la Turnul la Roșii-de Vede.

Calea de la Pitesci la Argeșul, și de aci la Câmpulung, trece prin passul Branului în Transilvania.

Calea de la passul Branului, la Țirguvestei, și de aci la București.

Calea de la Giurgiu la București, la Ploiesci,

pre vallea Praovei în susă la Cămpina, trece prin passulă Temișiuului în Trasilvania la Brașiovă.

Callea de la Plouiescă la Vălliană, trece prin passulă Buđenului în Trasilvania la Brașiovă.

Callea de la Plouiescă la Buđenă și de aci pre vallea Buđenului în susă spre Trasilvania.

Callea de la Bucurescă la Olteniță.

Callea de la Bucurescă la Căllărași, de la Căllărași la cetatea de Floci, și de aci la Brăilla.

Callea de la Brăilla la Gallați.

Callea de la Brăilla la Rômniculă-sărată.

MOLDAVIA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Moldavia se mărginesce la appusă cu Trasilvania de care se desparte prin munții Carpați; la mēdiă-nópte cu Bucovina; la resărită cu Bassarabia, de care se desparte prin rîulă Prută; la mēdiă-đi cu Moesia (astă-đi Dobrogia), de care se desparte prin fluviulă Dunăriă, și cu România de care se desparte prin rîulă Seretă și prin perrîlă Milcovă.

Aria Moldaviei se întinde preste 800 milliarie geografice pătrate, saă preste 3,000,000 de fălci de pămîntă.

Rîurile celle mai însemnate alle Moldaviei sunt:

Prutulă, care surge din póllele Carpaților, curge spre resărită pîno la cotitura Rădăușiloră, apoi se întorce spre mēđă-đi, formēđiă linia despărțitóriă între Moldavia și Bassarabia, primesce de a drepta sa rîulă Gigia, și se varsă în Dunăriă din giosă de Gallați.

Seretulă, care surge asemenea din póllele Carpaților, curge spre médiă-đi prin miđil oculă Moldaviei, primesce de a drépta sa rîurile Suciava, Mondava, Rapida (saă Bistriția) și Tortosulă, de a stânga sa Bărladulă, și éráși de a drépta Pudna unită cu Milcovulă, apoi Buđeulă din România, și se varsă în Dunăria din susă de Gallați.

Dunăria spallă numai o mică parte a țerei de cōtră médiă-đi de la gura Seretului pîno la gura Prutului.

Lacuri mai însemnate în Moldavia sunt dóue, laculă Brateșiului, la gura Prutului, și laculă Dorochoiului prin care trece Gigia.

Ape minerali se află în Moldavia în mai multe locuri. Celle mai renumite sînt: Slăniculă în regiunea Tortosului, Borca în regiunea Rapidei, și Strunga în regiunea Bacchului, nu departe de Tîrgulă fromosă.

Pre lîngă laturea de cōtră appusă a Moldaviei se înalță munții Carpați cari se desfacă în mai multe ramuri ce se întindă spre resărită și apoi se plécă spre médiă-đi și forméđiă mai multe vâlli fôrte romantice, prin cari curgă mulțime de rîuri ce se varsă în Seretă, în Suciava, în Mondava, în Rapida, în Tortosă și în Pudna. Cellă mai mare munte e Pionulă între regiunea Rapidei și a Tortosului.

Pămîntulă Moldaviei coprinde fôrte multe metale în sînulă seu: aură, argintă, aramă ferră plumbă mercuriă, cobaltă, arsenică, înse minerele nu sînt în lucrare; mai înainte se cullegea aură din arena rîuriloră, acumă nu se mai face nici acésta.

Minerali sînt: cuarțiă, spată, mică, marmure,

margă, cretă, pétră calcăriă, sare petrósă în fórte ma-
ne cantitate, salnitru, alume saũ pétră acră, sulfure
saũ pétră puțiosă, cărbuni de pétră, céră de pământũ,
pecură și altele; înse numai sarinele (ocenele) se lu-
crédiă și fântânile de pecură.

Pământulũ Moldaviei e fórte fertile: munții sunt
accoperiți cu totũ genulũ de arbori, și afară de munți
sunt păduri fórte multe, înse de câți-va anni în có-
ce aũ începutũ tare a se rări; sunt grădine cu totũ
genulũ de pomi: meri, peri, pruni, nucĩ, persici, gu-
tõi, caissi, țiarđiări, cereși, vișini; câmpurile pro-
ducũ păpușioiũ (cucuruđiũ), grâne, secare, meiũ, or-
điũ, saracinũ, linte, inũ cânepă, fasole, mazere, pe-
peni, cartofi, tabacũ (tutunũ), și totũ genulũ de le-
gumi și de erbe; viile producũ vinũ multũ și fórte
bunũ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Animali domestice și selbatice se nutrescũ fór-
te multe în Moldavia: boi, bivoli, ouĩ, capre, porci,
cai, catiri, asini, urși lupi, vulpi, rși, porci selbatici,
cerbi, căpriori, iepuri și altele; dintre passeri sunt:
vulturi, falconi, corbi, cióre, găine, gâsce, cocori, ra-
ție, curcani, păuni porumbi, grauri, sturđi și altele
multe; insecte diverse dintre cari sunt folositorie al-
binele și vermii de metasse. În ape se află pesci:
morunũ, cigă, somnũ, crapũ, sciucă, linũ, păstrăvi
și alte specie.

Locuitorii Moldaviei sunt Români cari facũ ma-
ioritatea; apoi mai suntũ Italiani, Francesi, Greci,
Arnauți, Bulgari, Armeni, Poloni, Rusși, Germani,
Unguri, Țigani și Judani; înse toți acesti străini nu
facũ nici a treia parte dintre locuitorii Moldaviei, căci
dintre 1,500,000. mai bine de unũ million suntũ

Români, și mai puțin de o giومتate de million sunt străini. Dintre acești din urmă cei mai numeroși sunt Judanii și Țigani.

Locuitorii Moldaviei sunt mai toți creștini de ritalu oriental, și stau suptu unu metropolitu și suptu doi episcopi. Dintre străini mare parte sunt catolici, cari au unu episcopu ce pörtă titlulu de Benderu; apoi sunt protestanți și reformați (calvini), Armenii și aũ ritalu loru. Judanii sunt de legea lui Moise. Machomedaniloru nu le este iertatũ a avé biserice (giamii) în țerrã.

Cea mai mare parte dintre locuitorii pãmîntenii se ocupã cu lucrarea pãmîntului și cu crescerea vitelorũ. Locuitorii oppidelorũ se ocupã cu industria și cu negoțulu. Moldavia vinde bucate, vite, pei, lânã lemne, sare; și cumperã pãnnurã, totu genulu de pãndiãturũ, instrumente de lucratũ, și vase de vitru, de porțelanũ, de metalle, sacharũ, cafea, tutunũ turceseu, lemõti; diverse jovaere, și alte articule de lussũ. Darã prețulu articulelorũ ce vîndũ Moldavii întrece cu multũ prețulu articulelorũ ce cumperã acestia de la străini.

Dintre celle 800 milliarie geografice pãtrate cari facũ preste 3,000,000 de fãlci de pãmîntũ, saũ mai bine de 8,642,000,000 de stînșini moldavi pãtrați, sunt numai la 1,000,000 de fãlci de pãmîntũ lucrate, erã la 1,000,000 de fãlci sunt pãduri; și la 1,000,000 fãlci sunt coprinse de oppide, de sate, de lacuri de rĩuri, de cãlli și de locuri deșerte.

Dintre locurile lucrate sunt:

Arãtura la 500,000 fãlci, cari producũ la 2,500,000 chille de bucate.

Fâneațe la 235,000 fâlcă, cari producă 3,000,000 carre de fênă.

Câmpia la 240,000 fâlcă pre care se nutrescă foarte multe vite.

Vii la 25,000 fâlcă, cari producă 5,000,000 urne de vină.

În Moldavia se nutrescă:

Boi și vacă aprópe la 454,000 de capete,

Ouă și capre aprópe la 682,000 de capete.

Cai aprópe la 50,000 de capete;

Porci aprópe la 500,000 de capete;

Sare se scóte din sarine pre annă la 30,000,000 de occa.

Esportațiunea tutoră lucrârilor pre annă, se suie la . . . . . 60,000,000 lei,

Importațiunea la . . . . . 40,000,000 lei,

Și remână în țerră la . . . . . 20,000,000 lei,

Industria țerre se mărginesce la artile celle ne-apperatū necessarie societății, fiindă că cea mai mare parte de article pentru commoditățile vieții se aducă acute din țerră străine.

Moldavia se împarte firesce în două părți mari cari se întindă de la médiă-nópte spre médiă-zi, adecă partea dintre Carpați și Seretū, și partea dintre Seretū și Prutū. Partea dintre Carpați și Seretū se suptîmparte în regiunea Suciavei, în regiunea Mondavei, în regiunea Rapidei, în regiunea Tortosului, la care s'arū mai putea adauge și regiunea Pudnei. Partea dintre Seretū și Prutū se suptîmparte: în regiunea de susă saū a Gigiei, și în regiunea de josă saū a Bărladului.

In vechime tótă Moldavia se împărția în țerra

de sus și în țerra de jos, cari se despărția prin linia trassă de la originea Oitusului ce se varsă în Tortosă, de a dreptul prin Ștefănesci lîngă Prut.

Acum se împarte în respectul administrativ în 13 ținuturi: 1) ținutul Suciavei, 2) allă Petrei [numit și allă Némțului], 3) allă Romanului; 4) allă Baccôului; 5) allă Tecuciloră, 6) allă Pudnei, 7) allă Gallașiloră (numit și allă Covêrluiului), 8) allă Bărladului (numit și allă Tutovei), 9) allă Fălciiloră (numit și allă Hussiloră), 10) Vasluiului, 11) allă Jassiloi, 12) allă Botoșianiloră, 13) allă Dorohoiului.

Fia-care ținut se suptîmparte în mai multe cercuri sau ocóle cari fac împreună 63 cercuri. În fruntea fiecărui ținut este câte un administratoriu, și câte un perceptoriu (samesiu), și în fruntea fiecărui cerc câte un subadministratoriu sau preveghiătoriu; în fie-care ținut e câte un tribunariu sau judecătoria compusă din un președinte și din doi assessorii. Oppidele și aș magistratele lor compuse din un președinte și mai mulți membri. Saatele și aș alleșii lor.

Locurile cele mai însemnate ale Moldaviei sunt:

Jassii (*Municipium Jassiorum*), lîngă rîul Bacheluiului care se varsă în Gigia, cu 80,000 locuitori, a doua capitală a Principatelor române unite*), scaunul guvernului, metropolia țerei, reședinția consulilor puterilor străine, și a unui episcop catolic care pòrtă titlul de Benderu. Intre edificiele cele mari și între așediamintele publice merită în-

*) La anul 1565 Alessandru Lepușnianu strămută reședinția domnescă de la Suciava la Jassii, și de atunci în còce domnii țerii ședură pururea la Jassii.

semnare: palatiul domnescu cu departamentele administratiunii statului, catedralea metropoliei, care e încă nedeplinită, mănăstierul sântiloru Treierachi cu remășițele cuvioșei Parasceve, edificatū de domnulū Basiliu Lupu, la anulū 1644; biserica sântulu Nicōlă cellū mare, numită și biserica domnescă, edificată de Stefanū cellū mare la anulū 1474, în care se ungū domniī, și mai multe alte biserici; Academia cu o bibliotecă și cu unū cabinetū de fizică, cabinetulū de istoria naturale, scōla Basiliană, întemeiată de domnulū Basiliū Lupu, o scōlă militariă, 4 scōle primarie de copil, unū institutū pentru creșterea fetelorū, douē alte scōle filiali de fete, o scōlă de arti, unū institutū de maternitate cu o scōlă de obstetrici, fundată de domnulū Gregoriū Ghica, o scōlă arménă, 3 spitale, o grădină publică, o móră de vaporī în suburbiulū Pecurari. Impregiurulū Jasiilorū sunt mai multe mănăstierie: Scola (sau Socola), cu seminariulū Benjamin; Cetățea și Gallata, mănăstierulū principelū Arone, edificatū la anulū 1593. De la Socola preste valle e grădina fostulu domnū M. Sturđia fórte mare și formósă.

Gallați, lōngă Dunăriă, cu 50,000 de locuitorī capitalea ținutulu Covêrluiulu, reședinția administraturei (pîrcălabiei), a tribunariulu civile și a tribunariulu comerciale, are o scōlă publică primariă, și mai multe pensionate private, o tipografiă, o casarmă militariă, unū spital și o carantină, și unū portū comercial pre Dunăriă. Acesta e cellū dintăiū oppidū commercial în tōtă Moldavia, tōte productele naturali ale Moldaviei se espórtă pre la Gallați, și cea mai mare parte din articulele străine se împórtă pre la Gal-

lați. Pîno la 800 vase întră și essă pre totă anulă din portulă Gallaților. Prin Dunăriă Gallații comunică de o parte cu Austria și cu Germania, de altă parte cu marea négră, cu Bosporulă și cu marea mediterraná. De la Gallați spre resărită cōtră gura Prutuțul e laculă Brateșulul cellū maī mare din tōtă Moldavia, copiosu în pesci cu care se face unū commerciu destullū de considerabile. Spre appusū de la Gallați, lōngă Seretū, nu departe de gura lui, se vedū ruinele unei cetăți vechie (*Contra-Dinogeia*) unde s'aū aflatū fórtē multe antice în anniī trecuți. Loculă acesta se numesce acumū Gergina. Prin ținutulă acesta trece vallulū lui Traianū care se întinde prin Bassarabia spre Tighina, și prin România spre Craiova.

Tecuciī lōngă rîlū Bârladulū (care maī giosū se varsă în Seretū), cu 10,000 locuitori, capitalea ținutului de assemine numire, reședinția administraturēi și a tribunariului, are o scólă publică primariă de copii și una de fete, și maī multe pensionate private.

Bârladulū (*Paloda*), lōngă rîlū Bârladū, cu 15,000 locuitori, capitalea ținutului Tutovei, reședinția administraturēi și a tribunariului, are unū gimnasiū inferior, o scólă primariă de băiați și alta de fete, maī multe pensionate private, unū spitalū și maī multe fabrice de săpunū. Oppidulū acesta împreună cu ținutulū seū avea în međievū o administrațiune municipale, și se numiă republica Bârladului.

Hussii, spre Prutū, cu 8000 locuitori, capitalea ținutului Fălciilor, reședinția unui episcopu, a administraturēi și a tribunariului, are o scólă publică primariă și unū seminariū de clerici.

Tîrgulū Vasluiulul, lōngă rîlū Bârladū, cu 5000

locuitori; capitala ținutului de asemenea nume, reședința administraturii și a tribunariului, are o școală publică primară, o biserică închinată sântului Jaonne Băptizătorului, edificată la anul 1475 de Ștefanu cellu mare. Se vedu și ruinele palatului acestui domn. Din susu de oppidū e vallea Racovei unde Ștefanu cellu mare cu 40,000 Moldavi, 2000 Poloni și 5000 Secui bătū pe Soliman pașia care avea 120,000 Turci, în 17 Ianuariu 1475, așia de tare, încatu-l ucise 4 pași și i luă preste 100 stéguri; puçini Turci scăpară cu fuga preste Dunăria.

Baccoulū, lōngă Rapida sau Bistrița, nu de parte de confluența ei cu Seretulū, cu 12,000 locuitori; capitala ținutului, reședința administraturii și a tribunariului, are o școală publică primară și mai multe pensionate private. — Sarinele (Ocna) lōngă rîulū Tortosu, cu minere de sare însemnate, din care se scotū pre totū anulū câte 30,000,000 de occa, și se trāmitū în tōtă țerra, înse mare parte se esportă afără din țerră; are o școală publică primară, o casarmă și o prinsore publică (castellū).

Romanulū, lōngă rîpa stāngă a Mondavei aprōpe de loculū unde acēsta se unesce cu Seretulū, cu 10,000 locuitori; capitala ținutului, reședința administraturii și a tribunariului, scaunulū episcopului de Romanu, fundatū de Alessandru cellu bunū pre la anulū 1402, are unū seminariū de clerici, și o școală publică primară naționale, o școală armenă și mai multe pensionate private, și unū spital. De la Romanū preste Seretū se vedu ruinele unei cetăți vechie, numite sântū Demetriū, întărită de Ștefanu cellu mare. Din susu de Romanū, distanța de o postă, la

satulă Mirtescl. este podă âmbłatoriă preste Seretă. Puçină de asupra acestuia se află satulă Scheia, famosă pentru bătalia de la anulă 1486 între Stefană cellă mare și Croiotă rebellulă, care venisse din Transilvania cu adjutoriă ungurescu, spre a destronă pre Stefană, înse plăti cu vieția temeritatea sa.—Pre Mondava în susă, este satulă Vallea albă, unde se făcu bătalia cea însemnată între Stefană cellă mare și Machomede II, la anulă 1476, după care apoi loculă se numi Resboiană.

Fălticianii, cu 8000 locuitori, capitalea ținutului Suciavei, reședinția administraturii și a tribunariului, are o scolă publică primariă și mai multe pensionate private. Aci se face pre totă anulă la 20 Juliă ună mercatū care ține 15 zile, și e cellă mai căutată din totă Moldavia, la care vină neguțiatori din tôte țerile circunvecine, și facă ună negoțū fôrte însemnată. De la Fălticiani spre resărită lôngă rîulă Mondava e Baia, oppidū fôrte vechiū și renumitū în istoriă, înse acumă e numai ruine pre care s'a întemeiată ună sată. Aci se cullegea aură din arena Mondavei, și se bătea monetă. Aci bătū Stefană cellă mare pre Unguri la anulă 1467, plăgi pre regele Mathia Corvină; și'lă constrînse a și scăpa vieția cu fuga.

Botoșianii, cu 20,000 locuitori, capitalea ținutului Botoșianiloră, reședinția administraturii și a tribunariului, cu ună gimnasiă inferior și o scolă primariă de băiați și alta de fete, și cu ună spitale.

Dorochoiulă lôngă laculă ce pörtă numele oppidului, cu 6000 locuitori, capitalea ținutului de assemine nume, reședinția administraturii și a tribunariului, cu o scolă publică primariă.

Căllile principali alle Moldaviei sunt:

1) Callea Seretului, începe la Cornulă Luncei, trece prin Fălticiani, merge pre lîngă rîpa stîngă a Mondaviei de a dreptulă la Romană; trece preste podulă Mondavei, merge pre lîngă rîpa dréptă a Seretului, trece preste podulă Rapidei la Baccôu, apoi la Agiudă trece preste podulă Tortosului, și merge dreptă la Foxiani.

2) Callea mediană, începe la Michaeliani, merge pre lîngă rîpa stîngă a Seretului la Bucecea, trece la Botoșiani, merge de a dreptulă la Jassî prin mișlo-culă ținutului dintre Seretă și Prută; de la Jassî trece deallurile spre Tîrgulă Vasluiului, merge pre lîngă rîlă Bărladului prin oppidulă Bărladă, apoi prin Tecuci și de aci merge paralelă cu Seretulă pîno la Galați.

Căllile laterală sunt:

a) Callea de la Romană la Pétra.

b) Callea Rapidei de la Baccôu la Pétra și de aci în susă la Dorna, cu ramulă pre lîngă Bistriți-óră la passulă Tulghișu.

c) Callea de la Baccôu la Sarine (Ocna).

d) Callea Tortosului de la Agiudă la Sarine, apoi în susă la passulă Dimeșu, cu camulă seă de la Onesci la passulă Oitusului.

e) Callea Prutului, de la Marmoritia la Herția, la Dărăbanî, la Săviani, la Botoșiani.

f) Callea de la Michaeliani la Dorochoiă.

g) Calea de la Romană la Jassî care trece Seretulă la Mirtesci; merge prin Tîrgulă Formosă și Podulă Elóiei la Jassî, și de aci la Sculliani.

h) Callea de la Tîrgulă Vasluiului la Husși.

i) Callea de la Bârladŭ la Fâlcii.

k) Callea de la Tecuci la Foxianŭ, trece Seretulŭ la Torcesci.

Bassarabia cea restituită Moldaviei.

Partea Bassarabiei cea restituită Moldaviei la anulŭ 1856 după tractatulŭ de la Parisŭ din 18 (30) Martiŭ, începe de la versătura Gîgiei în Prutŭ, din susŭ de cotulŭ Morei, și se mărginesce pînă linia trassă pînă la satulŭ Sărățica, de acollo prin linia trassă pînă la satulŭ Congasŭ lîngă rîulŭ Ialpugulŭ pînă aprîpe de versătura acestuia în laculŭ Ialpugŭ din susŭ de satulŭ Tabacŭ; érá de aci prin linia trassă spre resăritŭ pînă la satulŭ Spasca, prin callea ce duce la cetatea Albă pînă aprîpe de Sarariŭ, prin linia trassă cîtră resăritŭ pînă la capulŭ de susŭ allŭ laculŭ Săratŭ, și în fine prin linia trassă de cîtră partea resăritană a acestui lacŭ în distanțią de 1000 stînșini de la dînsulŭ, dreptŭ cîtră médiă-đi pînă la marea négră. Aria teritoriulŭ acestuia între Prutŭ, Dunăriă și marea négră se întinde preste 160 milliarie geografice pătrate, numără la 230,000 locuitori, și se împarte în 2 ținuturi: 1) ținutulŭ Cagululŭ, 2) allŭ Smeillulŭ.

Locurile principalŭ sunt:

Leova lîngă Prutŭ, cu o trecătoriă din ținutulŭ Fâlcilorŭ în Bassarabia.

Formósa, (Cagulŭ) din giosŭ de Leova, nu departe de Prutŭ, lîngă rîulŭ Cagulŭ, cu trecătoriă la Uancea.

Bolgradulŭ, lîngă rîulŭ Ialpugulŭ, cu o catedrale mare și formósă, edificată de Bulgari.

Renii la gura Prutului lîngă Dunăriă, care mai înainte se numia Timarova.

Smerillulū sau Smeillulū, lîngă braçulū merinoptial allū Dunării, cetate faimósă în istoria Moldaviei, unde s'a făcutū multe bătălie cu Turcii, la anulū 1806 s'a luatū de generariulū rusescū Mendor, și după încheierea păcii de la Bucuresci a ramasū în mânilorū Russilorū; érá la anulū 1856 s'a restituitū Moldaviei, înse Rusșii înainte de a o lăssa, aū derîmatū murii fortăreției. Acumū numeră la 12,000 locuitori și face unū commercii însemnatū. — De la dînsa preste Dunăriă lîngă braçulū meridional este Tulcia, și mai în susū de acésta este Isaccia, unde a făcutū Dariū podulū preste Dunăriă la anulū 513 înainte de Christū, cândū a purcesū cu óste asupra Scuțilorū.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Chillia sau Achillia, lîngă braçulū merinoptial allū Dunării, fortăreție renumită și fórte vechiă. Pre la anulū 1400 se întări de nouū cu murii de cōtră Juga domnulū Moldaviei, înse după ce Mircea domnulū României prinse pre Juga, Chillia cădū în mânilorū acestuia, dara după mórtea lui Mircea ea veni éráși în possessiunea domnilorū Moldaviei. Vladū V. domnulū României o luă a dóua óră de la dînșii. Dară Stefanū cellū mare se supperă într'atâta pentru perderea acestei cetăți, în câtū se uni cu Machomede II în contra lui Vladū la anulū 1462, și o bătură împreună, Machomede de pre Dunăriă, și Stefanū de pre uscatū; Stefanū o luă în fine, apoi o întări cu murii noi, și puse într'însa pîrcălabū pre Isaia. La anulū 1484 Baiazetū impressură Chillia, pîrcălabii Juancu și Massimū o apperară cu valen-

șă și cauzară Turcilor mare versare de sânge, dară în fine Turcii o luară în 14 Juliū. La anulū 1538 Petru Rareșiu arse Chillia și uccise pre toți Turcii dintr'însa. Din acéstă causă Solimanū se înfuriâ așia de tare asupra lui Petru, încâtū plecâ în contra lui cu 120,000 Turci, și după ce lū allungă din scaunū, restaurâ Chillia și i adausse regiunea de prin pregiurū, prē care mai în urmă o uni cu regiunea cetății Albe, și coprinse totū ținutulū de lōngă Dunăriă de la Prutū pîno la Dunastru, care se numi Bugiacū. In Bătâliele cu Rușșii Chillia avū aceeași sôrte ca și Smerillulū și cetatea Albă pîno cândū la anulū 1812, veniră tôte în possessiunea Rușșilorū. Muriș ei și ai Smerillului se raseră, înse după aceea se fortificară de nouū. Astăzi Chillia e unū oppidū commercial cu 12,000 locuitorī. Library Cluj

Insulele dintre gurile Dunării se consideră de pămîntū neutral. Insula cea mare se numiâ în vechime *Peuce*.

De la Vadulū lui Isacū se întinde pre la capetele lacurilorū unū vallū de pămîntū, pîno cōtră cetatea Albă; assémine dela Leova pîno la Tighina. Locuitorii le numescū Vallurile lui Traianū.

În vechime se află trei cetăți în direcțiunea de la Vadulū lui Isacū spre Tighina, cari se numiâ *Pirobaridava*, *Tamasidava* și *Zargidava*. Din susū de gura Dunării, spre cetatea Albă, era *Arpia*. De la *Piro-Baridava* se pare că se trage numele de *Bas-saraba*.

BASSARABIA.

Bassarabia se mărginesce la appusă cu Bucovina și cu Moldavia, la médiă-nópte și la resărită cu Podolia de care se desparte prin fluviulă Dunastru, la médiă-đi cu marea-négră și cu Dunăria prin care se desparte de Moesia (Dobrogia).

Aria Bassarabiei se întinde preste 860 miliarie geografice pătrate, sau preste 3,310,000 fâlcă de pământ.

Rîurile celle mai însemnate alle Bassarabiei sunt:

Dunastrulă (în vechime *Tyras*), care surge din póllele despre médiă-nópte alle Carpaților în Galitiă, curge spre resărită pîno la cotulă Callosă, apoi se întórce spre médiă-đi, formédiă mulțime de zic-zace, primesce de a drépta sa rîulă Reutulă, și mai pre urmă se varsă în marea négră, după ce a formată la gura sa ună lacă fórte mare.

Prutulă, (în vechime *Pyretus*), care surge din póllele Carpaților, curge spre resărită pîno la cotitura Lipcaniloră, apoi se întórce spre médiă-đi, și se varsă în Dunăriă între Reni și Gallați.

Dunăria, (în vechime *Istru*), care curge spre resărită, se împarte în trei brație mari, și se varsă în marea négră. Brațiulă de niđilocă se numesce Sulina, érá cellă de cōtră médiă-nópte spre Bassarabia se numesce Chilia.

Bassarabia are mai multe lacuri însemnate, la Dunăriă și la marea négră. La Dunăriă sunt: laculă

Cagului, lacul Ialpugului, lacul Caltabugului și lacul Chitaiului; la marea neagră sunt: lacul Sassicului, lacul Alibegului, împărțit în trei, cari se despart de marea neagră numai prin o limbă îngustă de pământ; lacul Dunastrului la gura acestui fluviu, cu o insulă mică la versătura sa în marea neagră.

În fiecare dintre aceste lacuri se varsă unul sau mai multe râuri cari poartă totu acele numiri; cellu mai însemnatu este râlu Conducă care se varsă în lacul Sassicului.

Din munții Carpaților se întinde unu ramu mare între Prutu și Dunastru, paralelu cu acestu din urmă pîno la cotulu Callosu, apoi se însorce spre mediă-și și se desface în trei culmi: culmea Dunastrului, culmea Prutului și culmea de mișlocu. Acesta e cea mai mare și se întinde pîno la lacul Sassicului. Perriele ce curgu din aceste dealluri spre Dunastru, Prutu, Dunăria și marea neagră, sunt mai tote scurte și în timpu de vară seci, țerra din întru prin urmare este lipsită de apă. Păduri sunt puține; înse păstiuni sunt întinse.

Pamîntulu în genere e fertile, face grane bune, partea de cōtră Dunăria și marea neagră produce și vinu. Animalu domestice și selbatice se nutrescu forte multe în Bassarabia; turme de oui, de boi și de cai, din cari se vinde unu numeru mare pre totu annulu în Austria pentru miliția ușioră.

Locitorii Bassarabiei sunt Români. Dară afară de acestia mai sunt Rusși, Bulgari și Judani. Toți împreună facu aprupe la 1,000,000 de suflete, dintre cari mai bine de giugetate sunt Români.

Românii, Rușii și Bulgarii sunt creștini de ritul resăritan. Judanii urmădiă învețiătura lui Moise.

Bassarabia a fostă înainte de anulă 1812 o parte a Moldaviei, la anulă acesta în urma unui tractat încheiat la Bucuresci între Russia și Turcia, a trecut la Russia, érá la anulă 1856, în urma tractatului de la Parisă (30 Martiă), partea de lóngă Dunăria inferióriă precum și o fașiă de a stânga Prutului, începîndu de la cotul Morei pîno la lacul Jalpugului, s'a restituită Moldaviei.

Bassarabia întrégă se împarte firesce în trei părți principale: 1) în Trapezul de sus care se întinde între Bucovina, Dunastru și Prut pîno la locul unde râurile acestea se întorc spre médiă-đi; 2) în regiunea Reutului, și 3) în regiunea Conducului.

În vechime tótă țerra se împărțiă, ca și Moldavia, în țerra de sus și în țerra de gios, cari se despărțiă prin linia trassă de la Lipcani la Callosă, adecă țerra de sus coprindea numai Trapezul, și se numia atunci ținutul Hotinului, tótă cealaltă parte se dicea în genere țerra de gios, și numai partea de pre lóngă lacuri, se numia Bassarabia, érá mai pre urmă Bugiacă.

Acum partea Bassarabiei care stă suptă guvernul rusesc, se împarte în 7 ținuturi sau districte: 1) allă Hotinului 2) allă Sorocei, 3) allă Bâțiloră 4) allă Orcheiloră, 5) allă Chișineului, 6) allă Tighinei, 7) allă cetății Albe.

Locurile principale sunt:

Hotinul sau Gotinul sau Goșinul, lóngă Dunastru, cu 20,000 locuitori, cetate fortificată, renumită în istoria Moldaviei pentru multele bătălie ce s'au

întemplată aci între Moldavi, Poloni, Casaci, Tatarî, Ruși și Turci. De la Hatinu preste Dunastru era în vechime *Clepidava*, cetate dacică, de la care pôte că și a luat însuși Hotinul numele seu, fiind că *cleptes* însemnădă grecesce furu sau hoțiu. (Într'o mică distanță spre mēdiă-nōpte, în Podolia, e Cămenița, famōsă în totu međievulū pentru multele bătălie între Poloni, Moldavi și Turci.) Cândū eră supțu Domnia Moldaviei, Hotinul avea unū pircălabū (*pyrgolabus*) sau castellanū cu putere fōrte întinsă, astăđi are unū administratoriū civile și unū commandante militariū.

Soroca, lōngă Dunastru, cu 13,000 locuitori, cetate vechiă în Moldavia, și famōsă în istoriă, este și acumū bine întărită, în vechime avea doi commandanți, acumū e reședința administratoriulū.

Bălțile, lōngă Reutū, în miđiloculū țerei, cu 12,000 locuitori, reședința administratoriulū; aci se face unū mercatū fōrte însemnatū de vite în luna lui Augustū.

Orchei, lōngă rīulū Reutū, cu 10,000 locuitori, oppidū vechiū, cu ruine și mai vechie în vecinetatea sa, reședința administratoriulū ținutulū. Loculū e renumitū pentru calcea cea multă și bună care se transportă în alte țeri.

Chișineulū, lōngă apa Biculū, cu 45,000 locuitori, capitalea Bassarabiei, reședința guvernatoriulū și a arhiepiscopulū de ritulū oriental, are unū gimnasiū, unū seminariū, o scōlă primăriă, și numeră multe case formōse.

Tighina sau Benderulū, lōngă Dunastru, (în vechime *Ophiusa* adecă cetatea Șerpelui), fortărețiă în-

semnată în istoria Moldaviei, care apperâ țerra acésta de încursele Tatarilor, începîndu de la venirea loră la anulă 1240 în cursă de 360 anni. La anulă 1400 se întări cu muri noi de Jaga domnulă Moldaviei, și restete cu successă inimiciloră fiindă pueră apperată de doi pîrcălabi ce se punea de cōtră domna, pîna la anulă 1593 cândă se dede Turciloră de Arone tirannulă, împreună că 12 sate din pregiură, din care Turcii formară regiunea Tighinei și puseră ună sangeacū în fortărețią. De atunci în cōce Tighina începū a se numi Benderă de cōtră Turci și apoi și de cōtră Europeani. La anulă 1709 Carlă XII regele Suediei după ce perdu bătălia de la Pultava în contra lui Petru imperatoriulă Russiei, fugi la Tighina, și de acollo înterrîtă pre Turci în contra Russiloră, ellū accusă pe Michael Racovițią domnulă Moldaviei că ține cu Russia, în urma căreia serascheriulă de la Durostoră venindă la Jassī prinse pre Michael Racovițią, și lū duse la Tighina. Începîndă resbellulă în contra Russiloră, Petru veni în Moldavia și fu bătută de Turci lōngă Prutū la anulă 1711, veđiriulă încheiă pace cu Russi; Carlă XII mēniatū pre Russi, cercă din Tighina tōte mediele se împedice ratificarea pāciū de cōtră Sultană, și după ce pacea se întări de acesta, ellū mai remase încă doi anni de ăille în Tighina, pîno la 31 Januariū 1713, cândă fu prinsū de turci și dussū la Adrianopoli. În 26 Septembre 1770 generariulă rusescū Paninū luă Tighina, înse după ce se încheiă tractatulă de pace la Cainargi în 21 Juliū 1774, Russi o redederă Turciloră. La anulă 1788 generariulă Potemkin bătū Tighina în cursă de 8 luni de

dille, și o luă în 15 Novembre, érá în 29 Decembre încheiându-se pacea la Jassî, Rușii o restituiră Turcilor. Atunci se întinseră possessiunile rusesce pîno la Dunastru. Pre la începutul lui Nouebre 1806, generariul rusescú Michelson coprinsé Tighina, și la anul 1812 Maiú în 28 se încheiâ pace la Bucuresci cu condițiunea, ca de aci înainte Prutul se fiâ marginea possessiunilor rusesce. De atunci încóce Tighina e suptú potestatea Rușilor. Ea numeră acumú la 10,000 locuitori, și este încă una dintre cele mai bune fortăreție din părțile acestea. De la Tighina e o trecătoriâ preste Dunastru la Tyraspoli, cetate edificată de Rușii, în locul unde fusse *Niconium* în vechime.

Cetatea-Albă, (polonesce *Bielogrod*, turcesce *Ak-kerman*, în vechime *Hermonax*, în medievú se numiâ grecesce *Moncastron*), lîngă lacul Dunastrului, fortărețiâ însemnată în istoria Moldaviei. Pre la anul 1400 se întări de nouú cu murí de cõtră Juga domnului Moldaviei, ínse după ce Mircea domnului României prinse pre Juga, cetatea Albă cădú în mânilé acestuia; dară după mórtea lui Mircea ea vení éráși în potestatea Moldavilorú, Vladú V Domnului României o luá a dóua órá de la dînșii; ínse Stefanú cellú mare o recuperâ la anul 1461, o întári cu murí noi, și puse într'ínsa pîrcălabú pre Bunta. La anul 1475 Turcii attăcarâ cetatea Albă, Moldavií o apperară cu valențiâ, ínse mai pre urmă furá nevoiți a capitulâ; Turcii demolirâ întăriturile. Stefanú o coprinsé de nouú și tăiâ cu sabia pre toți Turcii dintr'ínsa, apoi dresse fortificațiunile și puse pîrcălabú pre Germanú. Dară Ba-

iazetū o împressurâ la anulū 1484, și o luâ în 5 Augustū. Stefanū căpetândū adjutoriū de la Casimirū regele Poloniei attâcâ pre Turci, dară nu fu în stare de ai scôte din cetate. La anulū 1540 Solimanū cellū mare dechiârâ cetatea Albă de fortărețiă turcescă în care puse unū sangiacū, și adausse regiunea de prin pregiurū (*raia*). Pre la anulū 1574 unū corpū de 3600 Moldavi bătură pre Turcii cari eșșisseră din cetatea Albă ca se mērgă în adjutoriulū Tătarilorū cari cădea suptū sabia lui Jonascu domnului Moldaviei. La anulū 1770 generariulū russescū Paninū împressurâ cetatea Albă și o luâ dela Turci în 30 Septembre, dară după pacea de la Cainargi, Rusșii o redederă Turcilorū. La anulū 1789 Rusșii coprinseră de nouū cetatea, însă după pacea de la Jassī o deșertară, dară la anulū 1806 o coprinseră pentru totū dé-una, și după pacea de la Bucuresci la anulū 1812 remaseră în posesiunea ei. Acumū cetatea Albă numeră la 25,000 locuitori și face unū mare commerciū pre marea négra.

Căllile principalī alle Bassarabiei întregi sunt:

1) Callea mediană care începe la Hotinū, trece la Lipcani, merge prin Medinți, Bâlți, Orchel, Chișineu, Tighina, Căușianī, cetatea Albă.

2) Callea de la Sculleani prin Făllesci și Bâlți, la Soroca, cu trecătoriă la Cerinouca.

3) Callea de la Sculleani prin Tuțiora la Chișineu, și de aci la Crăulleani cu trecătoriă la Dubassari.

4) Callea de la Leova prin Gura-galbină la Chișineu.

5) Callea de la Vadul lui Isacū pre lōngă capul lacurilor, la cetatea Albă cu trecătoriă la Ovidiopol.

În acéstă calle din urmă dau căllile laterali de la Reni, de la Smerillū și de la Chillia.

6) Callea de la Leova pre lōngă Prutū la Formosa și apoi la Reni.

Călli laterali, afară de acestea, mai sunt:

a) Callea de la Hotinū la Mărginiția, care apot trece Prutulū, și se unesce cu cea de la Herția din Moldavia.

b) Callea de la Lipcani la Otacū, cu trecătoriă preste Dunastru la Movillă.

c) Callea de la Otacū la Soroca.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCOVINA.

Bucovina se mărginesce la appusū cu Trasilvania și cu Marmorosulū, de cari se desparte prin Carpați; la mediă-nōpte cu Galliția, de care se desparte prin ramulū Carpaților ce se întinde de la verticele Corbului spre resăritū de a dreptulū la Dunastru, apoi prin fluviulū Dunastru, pino la gura per-rîului Onutului, la resăritū cu Bassarabia și Moldavia pino la Suciava; la mediă-đi cu Moldavia de la Suciava pîna la muntele Roșiū.

Aria Bucovinei, între marginile ei celle vechie, se întinde preste 250 miliarie geografice pătrate, sau preste 965,000 făcl de pământū *).

*) Inse acumū se întinde numai preste 163 miliarie pătrate, că-ci partea de cōtră mediă-nōpte spre appusū se numeră la Galliția.

Rîurile cele mai însemnate ale Bucovinei sunt Dunastrul, (în vechime *Tyra*, acum și *Nistru*), care surge din póllele despre médiã nópte ale Carpaților în Galliția, spalã Bucovina într'o micã distanțiã, curge spre resãritu pîno la cotul Callosu, apoi se întórce spre médiã-ði, și se varsã în marea négrã, dupã ce a formatu la gura sa unu lacu fórté mare.

Prutul care surge din póllele Carpaților împreunã cu fiul seú Ceremușul, care mãrginesce Bucovina de astã-ði.

Seretul, Sucida (Suciava) Monda (Moldava) și Rapida (Bistriția) cari surgu tóte în ținutul Bucovinei din póllele Carpaților și apoi percurgu Moldavia.

Bucovina are fórté multe lacuri în regiunea Prutului, în partea despre médiã-nópte a acestui rîu.

Pãmîntul Bucovinei este mai totu muntosu. Carpații se întindu în diverse ramuri, între regiunile rîurilor și o prefacú într'o țerrã fórté romanticã.

Cele mai însemnate înãlțimi ale Carpaților sunt: Șessul, Petruția, Rucul, Petrosul, Vetricelle Cerbului și Cioranul. Ramul celu mai însemnatu e acela care purcede de la verticele Șessului și desparte regiunea Prutului de a Seretului.

Mai puçinú înaltu e ramul Prutului, care purcede de la verticele Cerbului și desparte regiunea Dunastrului de a Prutului formãndu cu modul acesta marginea cea naturale a țerei nóstre.

Munții sunt acoperiți de păduri întinse și producú fórté buni ceri, bucate încã se facú destalle în Bucovina; cultura cailorú, a vitelorú și a albinelorú e fórté înfloritóriã. Pãmîntul coprinde în sene sa-

re, ferru, aramă, plumbu, și grănuție de auru și de argintu.

Locuitorii Bucovinei sunt Români cea mai mare parte, apoi Rusniaci, Germani, Armeni, Unguri și Judani. Toți împreună facu la 500,000 de suflete, dintre acestia mai bine de giومتate sunt Români.

Românii și Rusniacii sunt creștinii de ritulu resăritană; Germanii și Ungurii sunt catolici; Armenii și au ritulu lor; Judanii urmédia inveciătura lui Moise.

Bucovina a fostu mai înainte o parte a Moldaviei, la anulul 1777 a trecutü la Austria, și la anulul 1849 s'a înălțiatü la demnitatea de ducatu, și se guvernă de unü președinte care și are reședinția sa la Cernăuți.

Bucovina propriă se împarte în 6 cercuri.

Locurile principale sunt:

Cernăuții, lôngă Prutu, cu 12,000 locuitori, capitalea Bucovinei, reședinția guvernămîntului, și a tribunariului presidiale, și a unui episcopu românescü de ritulu resăritană, care ședeă mai înainte la Rădăuți, și după unirea Bucovinei cu Austria se strămută la Cernăuți; are unü seminariu teologicü și unü gimnasiu, și face unü commerciu însemnatü.

Seretulu, lôngă rîulu Seretulu la marginea Moldaviei, cu 5.000 locuitori, oppidü vechiu, reședinția principelui Lascu și metropolia Moldaviei pre la anulul 1370; acumü, e scaunulu unui judeciü de cercü.

Rădăuții, nu departe de rîulu Suciava, oppidü vechiu, cu 6000 locuitori, cu o episcopiă fundată de Alessandru cellü bunü, pre la anulul 1402, care după unirea Bucovinei cu Austria, s'a strămutatü la

Gernăuți; acum e reședința administraturii și a tribunariului cercului Rădăuților.

Suciava, lîngă rîul Suciava, aprîpe de marginea Moldaviei, cu 6000 locuitori, cetate vechiă, fundată încă de Daci (*Sucidava*), înflorî pe timpul Romanilor; de la Alessandru cellu bunu pîno la Alessandru Lepusnianu a fostu metropolia Moldaviei, și una dintre cetățile celle mai însemnate în părțile Daciei resăritane; avea atunci preste 40 de biserici, și la 16,000 case, eră întărită cu muri și cu fossate. Împregiurulu ei se vedu și acum ruine vechie, între cari se cunnoscū alle palatiulu principilor Moldavii. Între celle ce mai staū, merită însemnare: biserica sântului Joanne cellu nou, fundată, de Alessandru cellu bunu cu remășițele sântului. Acum Suciava e reședința administraturii și a tribunariului ținutulu.

Câmpu-lungu, oppidū micu lîngă Mondava, reședința administraturii și a tribunariului ținutulu.

Visniția, oppidū micu lîngă Ceremușiū, reședința administraturii și a tribunariului.

Afară de aceste oppide în Bucovina propriă, mai suntu dincollo de Ceremușiū, în așiă numita Pocuția care a fostu lungu timpu locu de dispută între principii Moldaviei și regii Poloniei, următóriele:

Cutea, lîngă Ceremușiū, de la Visniția preste apă, reședința administraturii și a tribunariului.

Senatinulu, lîngă Prutu, scaunulu unui judeciū cerculariū.

Colomeia, lîngă Prutu, cu 6000 locuitori, reședința administraturii și a tribunariului.

Delatinulă, lângă Prut, scaunul unui județ circular.

Orodenca, nu departe de cotul est al Dunăstrului, dealtul Prutului, reședința administrației și a tribunariului ținutului.

Oppertinulă, spre răsărit de la Orodenca, dealtul Prutului, Scaunul unui județ circular.

Tote acestea se află în Pocuția, și fac acum parte a Galliției.

Căllile principale ale Bucovinei sunt :

1) Callea mărginaria, care trece de la Bisterția Transilvaniei preste munții Carpați în vallea cea romantică a Dornei ce se varsă în Rapida, la vatra Dornei, trece preste dealtul Teodorescu în vallea Mondaviei, merge prin Câmpu-lungă la Gura-Umora, la capul Codrului, se unesce cu callea Moldaviei ce vine de la cornul Luncei, trece la Suciava de aci la Seret, și în fine la Cernăuți, unde se unesce cu callea Prutului ce vine de la Marmoritița.

2) Callea Prutului, care merge de la Cernăuți pre Prut în sus prin Senatină, Colomeia, Delatină, Jablonița, și trece preste Carpați în vallea Crișului.

3) Callea mediană merge de la Gura-Umora de drept spre miază-noapte prin mijlocul Bucovinei, și se unesce cu callea Prutului din sus de Cernăuți.

Căllile laterale sunt: Callea de la Luciani la Diașcă preste Dunăstru, callea de la Senatină la Oppertină care trece preste dealtul Prutului și duce la Lemberg în Galliția.

Callea cea mică care duce de la Vatra Dornei pre Rapida în sus, și trece preste Carpați în Marmorosă, pre care a venit Bogdanul dăcele Românilor din Marmorosă la anul 1360.

TRASILVANIA.

Trasilvania se mărginesce la resărită cu Moldavia de care se desparte prin Carpați, la mēdiă-și cu România, de care se desparte asemenea prin Carpați, la appusă cu Temișiana și cu Crișiana de care se desparte prin mai multe brașie de munți, la mēdiă-nopte cu Crișiana și cu Marmorosul, de cari se desparte asemenea prin mai multe brașie alle munșilor Carpați. pino la confiniulă triplu de suptă care surge Rapida în Moldavia, Sameșul în Trasilvania, și Tissa în Marmorosă.

Aria Trasilvaniei se întinde preste 1100 milliarie geografice pătrate, saă preste 4,446,000 fălci de pământ, mai totă muntosă cu forțe pușine șessuri.

Rșurile celle mai însemnate alle Trasilvaniei sunt:

Mureșul care surge suptă pōllele Carpașilor ce despartă Trasilvania de Moldavia, curge spre mēdiă-nopte și apoi se îndreptă spre appusă cu appere spre mēdiă-și, și taiă țerra în diagonale pino ce petrunde pintre munșii ce o despartă de Temișiana, apoi îndreptându-se spre appusă se varsă în Tissa, în fașia Segedinului.

Oltul sau Aluta care surge asemenea de suptă pōllele Cărpașilor ce despartă Trasilvania de Moldavia, nu de parte de la originea Mureșului, curge spre mēdiă-și, apoi face ună cotă și se întorče spre

médiã-nópte, și după ce formédiã altă cotă contrariu plécã spre appusă, se întórcce spre médiã-đi și pe-trunde pîntre Carpații ce despartă Trasilvania de România, și la Turnă se varsă în Dunăria.

Sameșiulă are doue brațe: Sameșiulă mică care surge din munții Crișiani și curge spre resărită, și Sameșiulă mare care surge din Carpații ce despartă Trasilvania de Moldavia, și curge spre appusă, amîndoue se unescă la Deșiă, de acollo formédiã trei coturi mari, unul spre médiã-nópte, allă doilea spre médiã-đi, și allă treilea spre resărită, apoi după ce a scăpată de munții Trasilvaniei se îndreptédiã spre appusă cu applecarea cōtră médiã-nópte, și se varsă în Tissa superióre.

Afară de aceste trei rîuri mari, mai sunt altele mai mici: BCU Cluj / Central University Library Cluj

Între Mureșiă și Oltă curgă spre appusă Tîrnava mare și Tîrnava mică, amîndoue se unescă la Blașiă, și apoi se varsă în stînga Mureșiului.

Între Mureșiă și Sameșiulă mică dintre munții appusani curge spre resărită Aurariulă și se varsă în drépta Mureșiului.

Din Carpații ce despartă Trasilvania de Moldavia surge Négra, care se varsă în stînga Oltului.

Din Carpații ce despartă Trasilvania de România surgă Săbeșiulă, Vinerea, și Sargețiulă (Streiulă) cari se varsă în stînga Mureșiului.

Trasilvania n'are lacuri mari, ci numai nisce bălți, mai allessă în regiunea Mureșiului de miđilocă; dară are fôrte multe ape minerali.

Trasilvania e încungiurată de munți de tóte părțile; cei mai mari sunt Carpații cari o despartă de

România, și între acestia figură Bucegi, verticele Regelui, Surul și Reteziatul. Dară și regiunile diverselor râuri în întrul țării se despart prin culmi înalte, cari formează totu atâte văli formose.

Clima e foarte variată, cu toate acestea sănătoasă.

Pământul Transilvaniei coprinde în sînul său foarte multe metale, și e cea mai avută țară în minere de aur din totă Europa. Munții aurari între Transilvania și Crișiana sunt plini de acest metal pretios; râurile coprind asemenea aur de care se spală o cantitate însemnată. Afară de aur, mai este argint, aramă, fier, plumb, mercur și alte metale. Minerali sunt cuarț, marmure, cristal, de munte, sare pețoasă în foarte mare cantitate, piatră puioasă, pecură și altele.

Pământul Transilvaniei e foarte fertil, munții sunt acoperiți cu totu genul de arbori, și afară de munți sunt păduri prin mijlocul țării, numai regiunea de mijloc a Mureșului, numită Câmpia, este lipsită de arbori; grădini sunt multe cu totu genul de pomi, meri, peri, pruni, nuci, persici, gutoti, cireși, vișini; câmpurile producucă cucurduș, grâne, secare, mei, orz, avenă, saracină, linte, ină cânepă, fasole, mazare, pepeni, cartofi, tabac și totu genul de legumi și de erbi; viile produc multu și bunu vin; dară pământul cere multă cultură, și nu se poate compara cu allu României.

Animali domestice și selbatice se nutresc destule; boi, bivoli, oi, capre, porci, cai, catiri, asini, urși, lupi, veșuri, rși, porci selbatici, cerbi, căpriori, iepuri și altele; foarte multe păsări domestice și selbatice; apoi albine, pesci și raci.

Locuitorii Transilvaniei numeră aproape la 24,000,000 de suflete, dintre aceștia sunt Români la 1,500,000; Unguri și Secui la 600,000; Germani și Sassi la 200,000; Greci, Armeni, Țigani și Judani, împreună la 100,000 de suflete.

Românii, Grecii și Țiganii sunt creștini de ritulă resăritană, împărțiți în uniți și neuniți cu biserica catolică. Germanii, Ungurii și Secuii sunt parte catolică, parte reformați (calvini); Sassi sunt protestanți (luterani); dară între Unguri sunt și ariani sau unitari, înse pușini la număr; Armenii și au ritulă loră și sunt uniți cu biserica catolică; Judanii urmădiă legea lui Moise. Românii uniți au ună arhiepiscopă și ună episcopă, cei neuniți au ună episcopă. Catolicii au asemenea ună episcopă, protestanții, reformați și unitarii și au superintendenții loră.

Cea mai mare parte dintre locuitorii Transilvaniei, și mai vîrtosă Românii se ocupă cu lucrarea pămîntului și cu crescerea viteloră, apoi cu scătarea metaleloră și a sării. Locuitorii oppideloră se ocupă cu industria și cu comerțul. Intre Sassi sunt mulți opifici și au fabrice de pânură ordinariă; cu negoșulă se ocupă mai multă Grecii, Armenii și Românii. Transilvania vinde sare, lemne, funi, lână, și cumperă totă genulă de articole pentru commoditățile vieței. Preșulă articuleloră ce cumperă Transilvanii e de o mesură cu preșulă articuleloră ce vîndă.

Transilvania formă în vechime Dacia centrale; în medievă avea principii sei Români; de la venirea Unguriloră în părțile Dunării de mijlocă, ea veni suptă potestatea acestora, și se guvernă de duci sau prefecti împuși de cōtră aceștia; la anulă 1562 de-

veni liberă, și se guvernă de principi indigeni, pîno la anulă 1692, cîndă veni suptă sceptrulă Austriei, la anulă 1765 se înălță la demnitatea de mare principatū. Ea se guvernă astă-đi de ună guvernă regală allessū de cōtră țerră.

Trasilvania se împarte firesce în regiunea Mureșului, în regiunea Oltului și în regiunea Sameșului. Regiunea Mureșului cea mai mare dintre tôte, se împarte în regiunea Mureșului de susū și în regiunea Mureșului de miđlocū. Inse în respectulă administrativū se împarte în comitate și districte, în fundulă regal (suptîmpărțitū în 9 scaune și 2 districte) și în fundulă Secuilorū (suptîmpărțitū în 5 scaune).

Locurile principali alle Trasilvaniei sunt: Alba Julia (*Belgradū, Calsburgū, Feyervar*), la gura Ampoiului lōngă Mureșū, cetate fortificată, numită *Apulum* pre timpulă imperiului romanū, cu mulțime de monumente romane; în međievū reședinția principilorū Trasilvaniei, întărită de nouū de împereiulă Carlū VI la anulă 1725; scaunulă arhiepiscopului romanū unitū care petrece la Blașiū, a episcopului catolicū, are unū seminariū pentru clerulă catolicū și unū gimnasiū, o observătoriă astronomică, și o monetăriă. Fortăreția dimpreună cu cetatea de lōngă dinsa numeră astăđi la 12,000 locuitori.

Clușiulă (*Clausenburg, Kolosvár*) lōngă Sameșulă micū cu 25,000 locuitori, scaunulă guvernului regal are unū liceu catolicū, unū collegiu reformatū și unulă unitariū, unū museu și o observătoriă astronomică.

Săbiniulă (*Hermanstadt*) lōngă rîulă Săbiniū ce

se varsă în Oltu, cu 24,000 locuitori, reședinția prefecturii militare, a episcopului român neunit și a comitelui săsesc; are o academiă de legi, un gimnasiu catolic și altul protestante, un seminariu pentru clerul român neunit și o școală preparatorie, mai multe școli primare și o școală mercantile, un muzeu, o bibliotecă și o galerie de pictură proprietate a baronilor de Bruchenthal. Cetatea aceasta e cunoscută din înalta vechime, și are multe reminiscențe istorice.

Brașiovul (*Cronstadt*), în ținutul numit țerra Bîrsei, nu departe de Oltu, cu 30,000 locuitori, are un gimnasiu protestante, unul catolic și unul românesc, este cetatea cea mai industriasă, și face cel mai întins comerț, negoțiul ei cu România e foarte viu. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Țirgul Mureșului (*Maros-Vásárhely*) lângă Mureșul de sus, cu 15,000 locuitori, scaunul tribunaliului de apel (numit tablă repale), are un colegiu reformat și un gimnasiu catolic și o frumoasă bibliotecă fondată de comiții Telleky.

Bisterția de lângă râul dassémine nume ce se varsă în Sameșul mare, cu 16.000 locuitori capitala districtului, are un gimnasiu catolic și unul protestante, ea făcea mai înainte un comerț însemnat cu Moldavia, acum înse este în decădere.

Deșul, la confluența Sameșului mare și mic, cu 10,000 locuitori, are un colegiu reformat.

Afară de acestea mai sunt în Trasilvania:

Gerla (*Napoca* la Romani, *Szamosujvár* la Unguri) lângă Sameșul mic, reședinția unui episcop român unit, cu un castel în care e prinsorea pri-

mariă a Trasilvaniei, oppidū mai totū locuită de Armeni.

Turda (*Salinae* la Romani), lîngă rîulă Aurariū, cu unū collegiū reformatū.

Aiadulū (*Brucla* la Romani, *Nagy-Enyed* la Unguri) lîngă Mureşulă de miđlocū, cu unū collegiū reformatū.

Blaşulă, la confluenţia ambelorū Tîrnave, scaunulă arhiepiscopului romănă, cu unū gimnasiū şi unū seminariū pentru clerulă romănescă unită.

Cetatea de Baltă (*Kükülö, Kokelburg*), castellū lîngă Tîrnava mică, în međievă proprietate a domnilorū Moldaviei.

Medieşii, Ellisa, Sedişioră, şi Pretoriulă Secuilorū (*Udvarhely*) lîngă Tîrnava mare.

Tîrgulă Secuilorū (*Kezdi-Vásárhely*) lîngă Négra spre resărită de la Braşiovă.

Făgăraşulă, iotre Braşiovă şi Săbiniū, lîngă Oltă, cu unū podă minunată preste acestă rîū.

Săbeşulă (*Mühlenbach*) lîngă rîulă Săbeşulă ce se varsă în Mureşulă, — apoi Orestia, Deva şi Dobra lîngă Mureşulă.

Uniedóra, lîngă Cerna, patria lui Joanne Corvină, şi Sargeţulă sau Haţiegulă lîngă Streiū. Nu departe de la acesta sunt ruinele Sermisegetusei capitalei Daciei, numite de Romani *Ulpia Traiana*.

Minere de aură sunt: la Abrudă, la Roşia, Aulfena, Auraria (*Zalatna*), Ondollă, Boiţia, Săcărîmă, Crişulă; de aramă sunt la Domiculă, şi în regiunea Lepuşulă; de ferră la Uniedoră.

Sarine sunt la Visa, preste deallă de la Săbiniū, la Ulioră lîngă Mureşulă, şi lîngă Deşulă.

Ape minerali sunt la Arăpatacî, nu departe de la Braşiov, şi la Borsecu, în vallea Bistriţioarei care s'a ocupatã de cõtrã Trasilvanii de la Moldavi.

Cãllile principale alle Trasilvaniei sunt:

Callea australe, de la passulã Oitusului spre apus, trece prin Tîrgulã Secuilor, la Braşiov, unde se unesce cu callea de la passulã Temişului, merge prin Fãgãraşiu la Sãbiniu, unde se unesce cu callea de la Turnulã-roşiu, merge prin Mercuria, la Sãbeşiu, la Orestia, la Deva, la Dobra, şi trece în Temişiana.

Callea medianã, dã la Sãbeşiu la Alba-Julia, şi de acolo dreptu spre mediã-nõpte prin Aiudu, Turda, Cluşiu, Gerla, Deşiu, la Baia-mare.*

Callea boreale, de la Deşiu la Bisterţia, şi de acolo prin passulã Burgului la Dorna în Bucovina.

Callea de la Cluşiu la Huiodinã în vallea Crişului rapidu, spre Urbea-mare.

Callea Mureşului, de la Turda spre Tîrgulã Mureşului, şi de acolo prin Reginu la Bisterţia.

Callea de la Tîrgulã Mureşului la Sedişoara.

Callea de la Sãbiniu la Medieş, şi de acolo pre lõngã Tîrnava mare la Sedişoara, la Pretoriulã Secuilor, la Cicu sau Mercuria Secuilor.

Callea de la Sânt'Nicora (*Szent-Miclos*) prin Mercuria Secuilor la Tîrgulã Secuilor (*Kezdi-Vásárhely*)

Callea de la Orestia la Sargeţiu (Haşiegü), şi de acolo prin passulã porţii de ferru în Temişiana.

Callea de la Sargeţiu la passulã Vulcanului în România.

MARMOROSULŪ.

Marmorosulŭ se mărginesce la mēdiă-nópte și resăritŭ cu Carpații prin cari se desparte de Galilița și de Bucovina, la mēdiă-đi cu munții Trasilvaniei și cu Sameșiulŭ, la appusŭ cu o parte a Tissei pînă la cotulŭ Essenei, și de aci cu muntele Muncastru, care e unŭ ramŭ allŭ Carpațilorŭ. Aria Marmorosului se întinde preste 300 milliarie geografice pătrate sau preste 1,200,000 de făci de pămîntŭ*).

Rîulŭ principal allŭ Marmorosului este Tissa, care surge de suptŭ muntele Șessului, curge spre apusŭ primesce în stînga sa Sameșiulŭ, se întorce spre mēdiă-nópte, face unŭ cotŭ și se întorce éráși spre appusŭ cu appicare spre mēdiă-đi, primesce în stînga sa Crișiulŭ unitŭ, mai în giosŭ Mureșiulŭ, și în fine se varsă în Dunăriă la Titellŭ.

Pămîntulŭ Marmorosului este mai totŭ muntosŭ; Carpații se întindŭ în diverse ramuri între regiunile rîurilorŭ, și lŭ prefacŭ într'o țerră fórte romantică. Munții sunt accoperiți cu păduri, coprindŭ in sînulŭ lorŭ fórte multe metalle: aurŭ, argintŭ, aramă, ferrŭ, o mare cantitate de sare și de marmure.

Locitorii Marmorosului sunt Români, Rusniaci și Unguri. Români și Rusniaci suntŭ crestini de ritulŭ resăritanŭ, uniți cu biserica catolică, au unŭ episcopŭ la Muncastru. Ungurii sunt parte reformați, parte catolici.

Marmorosulŭ s'a ținutŭ mai înainte de Trasil-

*) Inse acumŭ pórtă numele acesta numai unŭ ținutŭ de 150 milliarie geografice pătrate.

vania, apoi de districtul Tissianu, appartenitoriu la Ungaria, suptu sceptrulu Austriei.

Locurile principali sunt: Rona (*Ronaszék*) în regiunea Tisei de susu, cu sarine cari dau pre annu la 40,000,00 de occa. Sigetulu, longu Tissa, cu unu gimnasiu catolicu, si unulu reformatu; resedinția unai vicariu romanu. Campu lungu, Ticeulu, Visculu, Hustulu, oppide longu Tissa. Vinariulu (*Szö-lös*) longu Tissa cu vinu bunu, si cu unu mercatu de vite forte cautatu. Uilaculu longu Tissa, oppidu mercantil, cu navigatiune pre Tissa. — Moncastrulu (sau Muncaciu) longu rulu de asemenea numire, resedinția unai episcopu unitu, cetate fortificata, ce servece de prinsore a statulu. — Baia-mare, cetate la marginile Trasilvaniei cu minere si cu monetaria, are unu gimnasiu. Baia de susu (Spria) cu minere de auru si de argintu.

CRISIANA.

Crisiana se marginesce la resaritu cu Trasilvania si cu Marmorosulu, la mediã-nopte si la appusu cu Tissa, la mediã di cu Muresiulu prin care se desparte de Temisiana.

Din munții Trasilvaniei, curgu trei ruri: Crisiulu rapidu, ramulu de cotra mediã-nopte, Crisiulu negru, ramulu de mijlocu, si Crisiulu albu, ramulu de cotra mediã di. Aceste doue din urma se unescu la oppidulu Bechisiu, si dupa o distanția de o postã primescu de a drepta loru Crisiulu rapidu, apoi curgu impreuna si se varsa în Tissa în fația oppidulu Ciongradu. De la aceste ruri si a luat Crisiana

numele seu, care se întinde peste 560 miliarie geografice pătrate. Ea a formată în medievă regatul lui Mariottă care l'a lăsată generelui seu Soltană. În secolă XVI și XVII s'a ținut de Trasilvania, ăra apoi s'a alăturată la Ungaria.

Locuitorii Crișianeii sunt Români și Unguri. Romanii sunt creștini de ritulă resăritană parte uniți cu biserica catolică și au ună episcopă la Urbea-mare; parte neuniți, și au ună episcopă la Aradă. Ungurii sunt parte reformați, parte catolici; acești din urmă au ună episcopă la Urbea-mare și altulă la Satu-mare.

Locurile principale sunt: Satu-mare lăngă Sameșiu, din giosă de Baia-mare, reședința unui episcopă catolică cu ună gimnasiă. Debreșinulă, oppidă mercantilă cu 55,000 locuitori, are ună collegiă reformată și ună gimnasiă catolică. Urbea-mare (*Gross-Wardein, Nagy-Várod*) lăngă Crișulă rapidă, cu 30,000 locuitori, reședința unui episcopă română unită, și a unui catolică, are o academiă de legi, ună seminariă de clerică, și ună gimnasiă. Beniușulă lăngă Crișulă negru, cu ună gimnasiă românescă, fundată de episcopulă Vulcană. Bechișulă la conflința Crișului albă și celă negru. Giula lăngă Crișulă albă. Aradulă lăngă Mureșiu cu 20,000 locuitori reședința unui episcopă română neunită, cu ună gimnasiă catolică, ună seminariă românescă și o scolă preparătoria românescă.

TEMIȘIANA.

Temișiana se mărginesce la médiă-nópte cu Mureșul, la appusă cu Tissa, la médiă-đi cu Dunăria, la resărită cu Carpații ce o despartă de România și de Trasilvania. Din munții acestia surge Temișul care curge mai ântâiu spre médiă-nópte, apoi formează un arc întorcându-se spre médiă-đi, și în fine se varsă în Dunărie. De la acest rîu și a luat Temișiana numele seu; astăzi se numesce Banatul Temișian, și se întinde preste 500 milliarie geografice pătrate.

Pămîntul ținutului acestuia este foarte fertile, și produce cellă mai formosă grînă; munții coprind aur, argint, aramă, ferru, și minerele sunt în lucrare serioasă.

Locuitorii Temișiane sunt: Români, Germani, Serbi, și Unguri. Românii sunt creștini de ritul resăritan, parte uniți cu biserica catolică, parte neuniți; Serbii sunt toți neuniți; Germanii și Ungurii sunt parte catolici, parte protestanți. În Temișiana e un episcop român unit la Lugoșiu, doi episcopi neuniți, unul la Temișóra și unul la Verșeti, apoi un episcop catolic la Temișóra.

Totă țerra se împarte în trei districte și în marginea militaria.

Locurile principale sunt: Temișóra lîngă canalul Becu al rîului Temișiu, fortărețea cu trei suburbie, capitala Temișiane de pre timpul Dacilor, reședința un episcop catolic care se numesce de Cinade, și a unui episcop neunit, cu un seminary și cu un gimnasy catolic. Lugoșiu lîngă

Temișiū, mai totū românescū, reședinția unui episcopū românū unitū, Lipova lîngă Mureșiū, oppidū mescantil, mai totū românescū. Sânt'Nicóra (*Szent-Miclos*) cu unū institutū agronomicū practicū. Căcânda și Bescăreculū, oppide mercantili. Verșetiulū reședinția unui episcopū neunitū, cu unū seminariū de clerici și cu unū gimnasiu. Oraviția oppidū montanū cu minere de argintū, aramă și ferrū. Săbeșiulū (*Karanszebes*) lîngă Temișiulū de susū, oppidū mărginariū cu prefectura regimentului românescū, scaunulū nominal allū episcopului românū, cu o scólă militariă. Meadia lîngă rîlū Cerna (*Tierna*) cu băie minerali. Rușiava la gura Cernei, oppidū mescantil. Aci fu în vechime cetatea *Tierna* în care Traianū asșediă o coloniă romană. Biserica-albă, prefectura regimentului iluricū. Palanca-nouă lîngă Dunăriă, unde fusse în vechime *Lederata*. Panciova (*Pantidava*) prefectura regimentului germanū.

Câllile principali alle acestorū ținuturi sunt:

Callea Tissană de la passulū Borșia din Marmorosū la Sigetū, la Cămpulungū, la Ticeu, la V la Hustū, la Moncastru.

Callea de la Baia-mare la Sigetū, și de la Baia-mare la Satu-mare, de aci la Carelli (*Nagy-Karoly*), și apoi la Debreținū, și de acollo la Tocai lîngă Tissa,

Callea de la Urbea mare la Salinicū (*Szolnok*). lîngă Tissa, de unde apoi duce callea ferrată la Pesta.

Callea de la Urbea-mare la Aradū lîngă Mureșiū.

Callea de la Dobra pre lîngă Mureșiū la Aradū, de acollo la Salinicū lîngă Tissa. Cea de la Aradū

la Ciongradă lîngă Tissa, de la Aradă la Segedină lîngă Tissa în faţă cu gura Mureşului, şi.

Calea de la Aradă la Temişóra, apoi la Verseşiu şi la Palanca.

Calea de la Dobra prin Făgetă la Lugoşiu, la Temişóra, şi de aci la Segedină, de unde apoi duce calea ferrată la Pesta.

Calea de la Lugoşiu la Săbeşiu şi la Ruşiava.

Calea de la Ruşiava pre lîngă Dunariă la Biserica-albă, şi de aci la Panciova.

Afară de acestea mai sunt şi altele prin şesurile celle intinse alle regiunei Tissei, inse neasternute cu petrişiu, şi din acéstă cauză fórte greu de âmblatū în timpă ploiosă. Chiară nici celle numerate aici nu sunt tóte făcute.

Dară în anul / din urmă s'a făcută calea ferrată de la Segedină la Temişóra, şi de acollo la Bađiaşiu lîngă Dunariă.

TABELLĂ STATISTICĂ.

de

TERRILE ROMÂNE.

Numele Țerei.	Milliare □	Români	Neromâni	Locuitori
România	1350	2,500,000	500,000	3,000,000
Moldavia	800	1,050,000	450,000	1,500,000
Bassarabia*)	860	600,000	450,000	1,050,000
Bucovina	250	250,000	250,000	500,000
Trasilvania	1100	1,500,000	900,000	2,400,000
Marmorosu	300	300,000	300,000	600,000
Crișiana	560	600,000	600,000	1,200,000
Teșișiana	500	600,000	600,000	1,200,000
Summa	5720	7,400,000	4,050,000	11,450,000

* Din Bassarabia s'a restituită Moldaviei la anulă 1856.

Milliarie	160	cu	30,000
	800		1,500,000
Summa	960		1,730,000